

IURA ORIGINALIA CIVITATIS BRUNENSIS

Privilegium českého krále Václava I.
z ledna roku 1243
pro město Brno

[I]

Ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého Amen.

My Václav, z boží milosti čtvrtý král český, pozdrav všem budoucím i současníkům.

Sláva knížat se skví hojněji, žijí-li poddaní v klidu a míru, neboť pověst o jejich vladařské milosti a svědomitost v ochraně poddaných se šíří i u potomstva a nesmrtelná připomínka jejich dobrého jména, již si neustále zasluhují ušlechtilým úsilím, se uchovává mezi lidmi. Zasluhují si i u Pána věčnou spásu, jestliže své podřízené, jež spravují, ochraňují dobrými zavedenými zvyklostmi i ctihodnými ustanoveními od přestupků, jakými by se nejen těla, ale i duše dostávaly do nesmírného nebezpečí, a jestliže tak své poddané přivádějí pomocí přísné zákonnosti na osvědčenou, libou a pro všechny užitečnou stezku spravedlnosti. A proto my, uvědomující si oddanost našich milovaných brněnských měšťanů a jejich ustavičné naléhavé prosby, poskytujeme z naší královské milosti jim, jejich dědicům i potomkům následující svobody a práva, jimiž jsme se rozhodli zabezpečit jejich klid a obecné blaho, a které jim nicméně ještě ze své obzvláštní milosti potvrzujeme svědectvím této listiny.

[1] Stanovíme tedy, že zabije-li někoho měšťan, který má v obvodu města, to jest uvnitř příkopu a hradeb, majetek v ceně padesáti talentů, nemusí za sebe mít žádné právní ručení, nýbrž rychtář jej má předvolat třemi obsílkami, to jest třikrát v průběhu šesti týdnů, takže ten, komu je vražda přičítána, může popřít, že by se jí byl dopustil. A chce-li prokázat svou nevinu, ať se očistí sedmi věrohodnými a ctihodnými muži, a mezi těmito sedmi nechť je jeden z přísežných knížete; a kdyby ho nebyl s to sehnat, nechť získá jeho svědectví božím soudem, to jest skrze soud vodou.

[2] Dále: obviní-li někdo jiného z vraždy nebo z vpádu do domu, to jest *heym suoche*, nebo z nějakého podobného zločinu, nejprve ať on jako druhý přísahá před soudem, že vznáší žalobu nikoli ze závisti nebo z nepřátelství, nýbrž jen kvůli nějakému provinění. Jestliže to ale žalobce neučiní, ať před soudem

odvolá žalobu, již proti podezřelému vznáší. Jestliže se pak podezřelý očistí sedmi zmíněnými muži, bude nevinný před soudem i před žalobcem. Nebude-li však moci získat takovou očistu, budiž potrestán na hrdle, anebo ať poskytne náhradu podle milosti rychtáře a přísězných města.

[3] Jestliže však bude vrah přistižen přímo při činu se zkrvaveným mečem a bude-li to soudce moci prokázat šesti vhodnými a ctihodnými osobami a jedním přísězným, budiž vrah potrestán na hrdle. Jestliže by však soudce neměl tyto osoby k důkazu, ať provede důkaz sám jako pátá osoba, totiž spolu se dvěma přísěznými a dvěma jinými ctihodnými muži, a to tak, aby z oněch šesti mužů nebo z těchto čtyř nikdo nebyl v nepřátelském nebo řevnivém vztahu k zavražděnému, a vrah ať je potrestán na hrdle.

[4] Jestliže se pak vrah, třikrát předvolaný řádnými obsílkami, k soudu nedostaví, rychtář nechť jej prohlásí za psance a nechť připadne třetina jeho majetku rychtáři, druhá žalobcům a třetí dětem a manželce; jestliže však vrah, odsouzený jako psanec, manželku a děti nemá, připadne třetina jeho majetku rychtáři, druhá žalobcům, třetí bude vynaložena na chudé kostely a podle obecního usnesení na opravu cest.

[5] Nuže tedy: kdokoli by se pro vraždu dostal do postavení psance, setrvá v něm rok a den, zbaven přispění a pomoci od kohokoli. Rozhodujeme také, aby nikdo, kdo by byl pro vraždu odsouzen k vyhnanství, nesměl po uplynutí roku a dne vstoupit do města dříve než městu zaplatí hřivnu stříbra.

[6] Dejme tomu, že vrah nemá uvnitř hradeb majetek v hodnotě padesáti talentů, může nicméně za sebe najít ručitele, aby zaň složil záruku celkem padesát talentů, z kterýchžto padesáti talentů ať je zaplacen třetina rychtáři, třetina žalobcům, třetina městu; jestliže by neměl ručitele, rychtář ať ho zatkne a drží, dokud nad ním nevynese rozsudek tak, jak by bylo spravedlivé a jak vyžaduje rozumový řád.

[7] Kromě toho, zabije-li někoho něčí syn nebo přítel a jeho otec nebo přítel u toho nebude nebo i bude a nevmísí se do věci, jestliže to bude moci dokázat sám jako třetí s věrohodnými muži, rozhodujeme, že má být prost veškeré viny i trestu.

[8] Dále: jestliže by se někdo obžalovaný z vraždy přiznal, že to udělal v sebeobraně, to jest *notwernde*, prokáže-li to on sám jako sedmý s důvěrohodnými muži, mezi nimiž nechť je jeden z přísězných knížete, bude obžalovaný nevinný. A kdyby nemohl přísězného sehnat, ať jeho svědectví získá božím soudem, to jest skrze soud vodou. A kdyby ve vodě neuspěl, nýbrž propadl, ať získá svědectví skrze žhavé železo. A takovéto očistění a soud budiž dopráno každému, kdo je vyšetřován pro vraždu.

[9] Nyní jsme uznali za vhodné dodat ustanovení o zraněních. — Urazí-li nějaký měšťan někomu ruku, nohu nebo nos či připraví-li jej o jinou ušlechtilou část těla, zaplatí rychtáři pokutu pět talentů a poškozenému složí deset talentů. Jestliže však ten, kdo újmu způsobil, nebude moci sehnat peníze, nechť je nad ním vyneseno soud podle zákona „oko za oko, ruku za ruku“ atd. Chce-li být zproštěn viny, nechť dokáže svou nevinu sám jako druhý s jedním důvěryhodným mužem a s jedním přísežným; kdyby je nemohl sehnat, ať podá důkaz sám jako sedmý s důvěryhodnými muži, a pak budiž svoboden.

[10] Dále: když někdo druhému urazí prst anebo jej poraní tak, že utrpí újmu na údech, to jest *litschert*, ať zaplatí rychtáři dva talenty a poškozenému pět talentů. Kdyby ale neměl peníze, budiž potrestán podle řádu, o němž byla řeč nahoře. Chtěl-li by být prohlášen za nevinného, nechť svou nevinu prokáže sám jako pátý s důvěryhodnými muži; kdyby je nemohl sehnat, nechť ji prokáže sám jako třetí spolu se dvěma, z nichž jeden bude z přísežných knížete.

[11] Jestliže by někdo někoho pohnal před soud nezodpovědně, trest za takové jednání budiž vyhrazen soudu knížete.

[12] Jestliže by někdo někoho poraní tak, že se zraněný uzdraví bez tělesné újmy, to jest *lytschert wunden*, ať zaplatí rychtáři jeden talent, zraněnému dva talenty. Kdyby neměl peníze, nechť je místo pokuty držen ve vězení šest týdnů anebo ať se očistí sám jako třetí s důvěryhodnými muži.

[13] Jestliže je někdo pohnán před soud a řádně usvědčen, že někoho lehce poraní aniž by mu poškodil ušlechtilé části těla, a on by naproti tomu prohlašoval, že tak učinil v sebeobraně, dokáže to sám jako třetí svědectvím s důvěryhodnými muži, jinak ať zaplatí rychtáři talent, zraněnému dva talenty.

[14] Jestliže by kdykoli byl někdo poraněn, nechť jsou podezřelí z tohoto činu, pokud nemají majetek, jaký by stačil k náhradě škody, ani ručitele, rychtářem zadržení do druhého dne, a ráno ať zraněný podezřelý před soudem usvědčí tak, že tento žalobce nejprve sám jako druhý složí přísahu; a nebyl-li by raněný s to pro přílišnou tělesnou slabost dostavit se k soudu, ať za ním zajdou dvě vhodné osoby s rychtářovým poslem a ať od něj na loži získají jako od druhého přísahu ve věci poškození, již není možno přijmout od nikoho jiného, nepřisáhá-li jako druhý on sám.

[15] Také se nikomu neumožní tato přísaha, to jest *voreit*, mimo soud, nýbrž pouze na soudě, kromě případu, kdy, jak bylo svrchu řečeno, je ten, kdo má přísahat, natolik zesláblý, že se nemůže k soudu dostavit; tehdy k němu soudce pošle dva nebo více ctihodných mužů, před nimiž on jako druhý má složit přísahu.

[16] Stane-li se, že bude někdo odsouzen za poranění jako psanec, zůstane v tomto stavu mimo město šest týdnů; jestliže v této lhůtě neurovná svou při a vinu s rychtářem a se žalobcem, zůstane znovu šest dalších týdnů mimo město. Jestliže se pak s nimi nevyrovná ani do té doby, zůstane mimo město rok a den. Jestliže však podezřelý chce naopak být prohlášen za nevinného, ať se očistí sám jako pátý s důvěryhodnými muži; kdyby v tom neuspěl, nechť splatí deset talentů při vcházení a deset talentů při vycházení z domu, z nichž nechť je třetina zaplacená rychtáři, třetina žalobci a třetina městu; kdyby neměl peníze, má přijít o ruku.

[17] Přejeme si také, aby každý, kdo bydlí ve městě, měl veškerá práva měšťana jak na soudu, tak v placení berní, a že má být osvobozen od veškerého mýta.

[18] Nařídili jsme též, aby kdokoli by se účastnil bitky nebo rvačky s napjatým lukem nebo s kuší, zaplatil rychtáři tři, městu dva talenty.

[19] Také každý, kdo by byl usvědčen, že v trhový den na trhu mezi trhovci vytasil meč a někoho ohrožoval, ať složí rychtáři dva talenty a tři talenty městu; a kdyby neměl peníze, ať je mu ruka probodnuta dýkou.

[20] Je-li některý měšťan někomu dlužen, nechť má tři dny jako konečnou lhůtu k placení, neboli k tomu, aby se dluhu zprostil.

[21] Dále: kdokoli by byl přistižen při nějaké loupeži, která má cenu šedesáti denárů, bude oběšen; bude-li mít loupež menší hodnotu, nebude oběšen, ale na znamení bezectnosti bude podle obyčeje v obličejí ocejchován žhavým železem.

[22] Byl-li někdo zraněn natolik, že by se nemohl dostavit k soudu a není pravděpodobné, že se může uzdravit, a přijde-li obžalovaný k soudu, rychtář nechť drží pachatele ve vězení, dokud se neukáže, může-li se poraněný uzdravit. Chtěl-li by však zaň někdo složit záruku, ať ručí padesáti talenty, dokud se poraněný neuzdraví nebo nezemře, a podle toho nechť nahradí škodu.

[23] Ustanovujeme též naprosto pevně, že kdokoli by znásilnil nebo unesl ctihodnou ženu nebo pannu a ona by do čtrnácti dnů prokázala svědectvím dvou věrohodných mužů, že křičela, onen ať se očistí soudem žhavého železa. Jestliže se však neočistí, podstoupí hrdelní trest. Kromě toho, usvědčí-li je ona do čtrnácti dnů svědectvím sedmi věrohodných mužů, nepovolí se mu očista, nýbrž bude potrestán na hrdle.

[24] Jestliže však vznese stížnost, že byla znásilněna, nějaká nevěstka, a zjistí-li se to, rychtář ať jí zjedná zadostiučinění od násilníka podle usnesení a výroku přísežných; bude v pravomoci rychtáře, bude-li chtít násilníka potrestat.

[25] Bude-li někdo usvědčen sedmi věrohodnými a ctihodnými muži, že vydal křivé svědectví a rouhal se Bohu nebo svatým, nechť je mu vyříznut jazyk, nebo ať si jej vykoupí pěti talenty.

[26] Dále: bude-li v obvodu města u někoho nalezena dlouhá dýka, jíž se říká *misericors, stechmezzir*, zavěšená na opasku, dá nositel rychtáři jeden talent a odevzdá mu dýku, nebo mu bude ruka probodnuta dýkou. Kdo by pak nosil tajně takovou dýku schovanou ve škorní, ať dá rychtáři pět talentů nebo má přijít o ruku.

Jsou ještě další zákony, svobody a práva potřebná městu, jež tato naše listina nemohla obsáhnout. My jsme ze zvláštní milosti rozhodli vyhovět prosbám našich milých brněnských měšťanů i v tom, že si to, co zbývá, mohou v plném znění zapsat v jiné listině pod naší pečeti.

Aby pak to, co je sepsáno a ještě být sepsáno má, stále pevně platilo, a aby to nikdo z našich dědiců nebo nástupců k tíži a k újmě tohoto města nezrušil nebo aby nezměnil něco z těchto našich ustanovení, rozhodli jsme vydat těmto našim měšťanům i jejich dědicům a potomkům na potvrzení těchto věcí pod svědectvím podepsaných svědků tuto listinu, potvrzenou ochranou naší pečeti, aby měla ustavičnou platnost.

Svědkové: Vítek komoří z Příběnic, Vítek Starší, Vítek z Nového Hradu, Boček purkrabí znojemský, Crha jídlonoš, Ratbor se syny Archlebem a Jenkem, Viktor, Sigfried a Kadold syn Orphanův, a mnoho dalších.

Stalo se léta od vtělení Páně 1243, v měsíci lednu, ve druhé indikci. Dáno v Praze rukou notáře našeho dvora Reinbota, uvedeného roku, měsíce a indikce.

[II]

Toto jsou svobody, zákony a práva, které nemohly být obsaženy ve větším privilegiu, nicméně však chceme, aby ve všem všudy pevně platily a aby byly nezrušitelně dodržovány stejně jako práva psaná výše.

[1] Přejeme si tedy a nezvratně ustanovujeme, aby žádný pán či šlechtic země neměl ve městě Brně pravomoc nebo aby se vůči němu choval svévolně či aby někoho držel ve vězení bez dovolení rychtáře města nebo aniž by rychtář podal zprávu.

[2] Přejeme si zajisté, aby lidé a majetek, které vlastní kterýkoli měšťan mimo město, nepodléhali pravomoci provinciálního rychtáře nebo jiných úředníků provincie, tedy aby jimi nebyli poháněni před soud ani souzeni, nýbrž aby byli souzeni rychtářem města.

[3] Dále ustanovujeme: jestliže by naši mincmistři našli někoho, kdo by do dvanácti týdnů po obnovení mince kupoval zlato nebo stříbro v hodnotě dvou talentů stříbra, mají mu tyto peníze s uplatněním mírnosti odebrat, a dále nemají mít nad osobou kupujícího ani nad ničím z jeho majetku žádnou pravomoc.

[4] Rozhodli jsme také, že ten, kdo má ve městě majetek, jej může v případě potřeby bez jakékoli překážky kterýkoli osobě prodat.

[5] Rozhodně nařizujeme, aby ve městě nadále nebyly sušárny sladu; jinak si přejeme, aby jejich majitelé podle spravedlnosti nahradili poškozeným všechny újmy, které by jimi byly způsobeny.

[6] Zakazujeme také, aby napříště byly na jednu míli od města jakékoli krčmy na statcích kohokoli s výjimkou statků a majetku brněnského notáře, který bude spravovat kapli sv. Prokopa a minci.

[7] Vydáváme také zákaz, že nikdo nesmí obehřát při hře v kostky někoho, kdo nemá na chleba, o víc, než stojí jeho šaty.

[8] Dále měšťanům dovolujeme, aby všichni, kdo přicházejí se zbožím na brněnský výroční trh, zůstali se svým zbožím tři týdny před a stejnou dobu po Sv. Duchu.

[9] Nadto ustanovujeme, že když zemře kterýkoli měšťan, který má manželku a děti, nemá se v žádném případě v jejich majetek uvazovat rychtář nebo fojt; má být v moci manželky a dětí.

[10] Budiž také na rozhodnutí vdovy neprovdat se nebo se provdat za koho chce bez jakékoli překážky; totéž co pro vdovu stanovíme i pro dceru nebo vnučku kteréhokoli měšťana.

[11] Jestliže ten, kdo zemře, neměl manželku nebo děti a odešel bez testamentu aniž by učinil pořizení o svém majetku, ať případnou statky, jež zanechal, nejbližšímu dědici.

[12] Také si přejeme, zemře-li ve městě cizinec a učiní jakékoli pořizení o svém majetku, aby to pevně platilo. Jestliže však zemře a žádné pořizení neučiní, ať měšťané opatrují věci zesnulého den a rok. Přejde-li během této lhůty někdo, kdo prokáže sám jako třetí se ctihodnými muži, že je druhem, dědicem nebo věřitelem zesnulého, bez odporu ať je mu vydáno vše, co zesnulému patřilo. Jinak ať se třetina tohoto majetku vydá za duši zesnulého, třetina připadne rychtáři a třetina ve prospěch města.

[13] Cizinec bude mít také svobodné rozhodnutí, kde by chtěl být pohřben.

[14] Naší výsosti se rovněž zlíbilo, aby cizinec proti měšťanu ani měšťan proti cizinci neudával pouze svědectví těch lidí, jimž se říká *litcovfer*, nýbrž s nimi mají mít též svědectví ctihodných mužů.

[15] Přejeme si také, aby žádný cizinec nemohl ve věci dluhu nebo v jakékoli záležitosti uvádět proti měšťanům pouze svědectví cizinců, nýbrž s cizinci mají mít za svědky též jednoho nebo více měšťanů.

[16] Rozhodli jsme také, aby čtyřiaadvacet přísežných měšťanů věrně podle svého uvážení uspořádalo záležitosti tržní a jiné, které se týkají cti a prospěchu města, a že tato ustanovení nesmí narušovat rychtář, měšťané, ani nikdo jiný. Kdo by se odvážil pokusit se o to, ať zaplatí rychtáři pokutu, již určili přísežní.

[17] Nadto prikazujeme, aby každý, u něhož byla shledána nesprávná míra nebo váha anebo nějaký nesprávný druh závaží, zaplatil rychtáři pět talentů.

[18] Dále si přejeme: když si bude kdokoli ve městě stěžovat na jiného ve věci jakéhokoli dědictví, ať se to týká domu, pole, mlýna nebo vinice, nechť zjedná rychtáři ručitele za deset talentů, aby se touto stížností zabýval.

[19] Kdokoli by rádného člověka, který však nepatří k předním ctihodným měšťanům, zbil holemi, ať zaplatí rychtáři jednu a zbitému dva talenty, nebo ať se očistí sám jako třetí se ctihodnými muži.

[20] Jestliže by byl zbit holemi někdo, kdo má uvnitř hradebních zdí majetek v ceně třiceti talentů, ať dá podezřelý rychtáři dva talenty a zbitému pět talentů, nebo ať se očistí sám jako čtvrtý se ctihodnými měšťany.

[21] Byla-li by ztlučena nějaká lehká nebo nepočetná osoba, která si to snad svou zpupností zasloužila, bude-li to moci podezřelý prokázat sám jako třetí s věrohodnými muži, bude svoboden od soudu i od žalobce.

[22] Dále: jestliže by někdo některému měšťanu, který však nepatří k předním ctihodným měšťanům, vrazil políček, nechť dá rychtáři půl talentu a bitému talent; a chtěl-li by poškozený proti němu uvést svědectví a ten druhý by se naopak chtěl očistit, ať se očistí sám jako třetí s věrohodnými muži.

[23] Když by se někdo odvážil nerozvážně napadnout dům někoho jiného se zbraněmi, samostříly nebo kušemi, pokud by ten, kdo škodu utrpěl, tento vpád dokázal spolu se svými ctihodnými sousedy, nechť jsou obvinění potrestáni stejně jako za vraždu; jestliže by pak svou žalobu nemohl dokázat svědky, ať zaplatí rychtáři dva a městu jeden talent. Jestliže by však žalobu ve věci vpádu do domu uplatňoval jen prostým způsobem, podezřelý se očistí přísahou dvěma prsty.

Přejeme si tedy, aby všechno toto, co je svrchu psáno, bylo námi a stejně i našimi dědici a nástupci věčně bez jakéhokoli porušování dodržováno.

Toto se stalo léta vtělení Páně 1243, v měsíci lednu, ve druhé indikci.
Dáno v Praze rukou našeho notáře Reinbota.

(Přeložila Jana Nechutová)